

nem szabad túlbecsülni ezt a gyermeki költészetet, mert egy hároméves kislány mondta! Hiszen könnyen lehet, hogy mindenki költőnek születik. Kell hozzá egy kis idő, hogy Isten ajándéka, a képzelet megsavanyodjék bennünk, mint az aludt tej, egészen addig, amíg többnyire azzá az unalmas észjárású egyénné laposodunk, amit úgy hívnak: felnőtt ember.”

Amint már mondtam, hirtelen magamra ismertem. Végre tisztán láttam az óriási különbséget Sándorka és magam között. Hiába próbáltam felnőttkoromban olyanná válni, mint hősöm, Hunyady Sándor. Ő a jó Isten jóvoltából megtartotta az áldott állapotot, és gyermek maradt. Én pedig felnőttem. Sőt, most már meg is öregedtem, és kezd néha kihagyni az emlékezetem – kivéve Sándorkát illetően. Talán Marcus Aurelius mondta, hogy: „Közel az idő, amikor mindent elfeledsz. Közel az idő, amikor téged mindenki elfeled.” Hunyady Sándort nem lehet elfeledni. Amikor elment, csak azt vitte magával, amit itt hagyott – saját magát. Azoknak az embereknek az emlékezetében, akik jól ismerték, és azokéban, akik csak egyszer találkoztak vele. És mindannyiunk számára az írásaiban. Gondolom, ennyi elég embertől.

Édesanyja, Hunyady Margit halálakor Sándorka ezt írta róla: „...finom kezével halála után is elintézi, hogy legyen számomra egy-két meleg hely, ahol tisztább levegővel szívhatom teli a tüdőmet”. Nos, számomra egy ilyen hely, amikor Hunyady Sándorra gondolok.

Rába György

EMLÉKEIM MÁNDY IVÁNROL

A háború éveiben találkoztunk először, talán 1942-ben. Akkor már ismertem Vidor Miklóst, aki egy napon szóba hozta, van egy nemzedéktárs prózaíró barátja, bemutatna egymásnak bennünket, de alkatunk annyira különböző, hogy korántsem biztos, hogy szót értenénk. Mándy Ivánra gondolt.

Megismerkedtünk, és a barátság egy életen át tartott. Minden kedden hat óraker háromban találkoztunk a Ferenciek terén, és budai sétára indultunk. Beszélgettünk. Természetesen irodalomról. Természetesen nőkről. És ugyancsak természetesen a kiki által látott érdekes figurákról, különös esetekről. Mindketten idősebbek voltak nálam, Miklós egy évvel, Iván éppenséggel hattal, ez az enyémnél sokkal nagyobb élettapasztalatot jelentett zöld koromban. Ezért hegyeztem a fületem, amikor nőkről beszéltek. Hódítási fortélyaikat csak fokozatosan ismertem meg, annál is inkább, mert egyik-másik sikerük történetét tamáskodva fogadtam. Iván egyik fogását jóval később észleltem. Fölsegítette egy lány kabátját, aztán, mintha véletlenül, ott felejtette tenyerét a hölgy hátán. Fölvívás keringőre.

Találkozásainkat az én háborús vendégszereplésem szakította meg. Miklós is, Iván is katonaszökevénynek minősült, márpedig a nyilas hadügyminiszter fölkoncolással fenyegette a dezertőröket. Miklóst apja egy szénrakás alá rejtette a pincében, Ivánt leleményes fölmenője a Charité kórházba dugta. De kalandos bujkálásuk előtt még összeállítottak *Betű* címen egy folyóiratot, gondolom, gépírásban, és összeállításukba még egyik versemet is fölvtették. Kórházi élményeiből Iván a következőt mesélte szíve-

sen. Kopogott, majd belépett vedlett nagykabátban, melyet kötél erősített derekához, egy torzonborz öregúr, kalapot emelt, és ezt mondta: „Fejér Lipót vagyok, és most elmondom Önöknek Ady Endrének AZ ILLÉS SZEKERÉN című versét.” És elmondta. Fejér Lipót az egyetem nemzetközi hírű matematikaprofesszora volt. Amikor hazakerültem, anyám közölte, hogy az ostrom után Iván és Miklós együtt fölkeresték, hogy érdeklődjenek rólam. Minthogy a *Pesti Hírlap* kiadóhivatalának ablakában kifüggesztették a hadifoglyok névsorát, anyámtól tudhattak sorsomról, és így nem is lepett meg, hogy hazatértem után néhány nappal már beállítottak hozzánk. Találkozásaink folytatódhattak. Ők vittek el a Színpadi Szerzők Egyesületébe: két ottani vezető, Boross Elemér, a kor ismert színműírója és Bálint Lajos, a Nemzeti Színház volt dramaturgia kitalálta, hogy az íróknak érdekszervezet-félét kellene alapítani. Így született meg az Írószövetség, amelyre aztán az állam rátette a kezét. De engem még távollétemben kooptáltak, és 1945 végén mi is kaphattunk paradicsomlekvárt és egy kiló babot.

A kezdetek után folytatódhatott írói pályafutásunk is. Már kirajzolódott Iván elbeszélői arcéle. A társadalom periferiáján élő alakokat, helyzetükből következő különös eseteket örökített meg. Éppen mivel természetem intellektuálisabb volt, szerettem ezt a tapasztalatomon kívüli világot. De mások is megbecsülték Mándy Iván novelláit. Megnyerte előbb a *Magyarok* folyóirat pályázatát, majd a Művészeti Tanács által a Kaszák szerkesztette *Alkotás*ban kiírt versengést is: utóbbit, emlékezetem szerint, Sziráky Judithtal holtversenyben, az előbbit Sőtérrel és Ilosvay Ferencsel, akinek AZ ANGOL KIRÁLY HALÁLA című novellájáról a zsűritag Kardos László úgy vélte, ő már olvasta valahol ezt az írást. Nem tudta azonban az előzményt megtalálni, így aztán a *Magyarok* folyóirat díjait jókora késéssel osztották ki. Ivánnak a honoráriumokkal egyébként is akadt gondja. Megjelent ugyan az *Új Időkben*, a *Kortársban*, az *Alkotás*ban (mind Kaszák folyóirata volt), a *Budapestben*, de mire a pénztárhoz ért, közölték vele, a kedves papa fölvette már a tiszteletdíját. A papa maga is írt verset, emlékszem, az *Új Időkben* szonettje jelent meg, de fiát kritikával szemlélte. Amikor a Fiumei úton találkoztunk, győzködött, hogy beszéljem rá Ivánt, olvasson többet. „Ez a fiú nem olvasta Maeterlincknek a méhek életéről szóló könyvét!” Holott Ivánt ifjúsága színterein, a Teleki és a Mátyás téren „a művelt”-ként emlegették. Nekem főként a dán írókat magasztalta, Jacobsent, és azt ismételte, hogy Hermann Bangtól sokat tanult. Én Bangot nem ismertem.

Ahogy újra megnyílt az egyetem, Iván szinte mindennap fölbukkant a Bölcsészkar folyosóin. Igaz, nemcsak ő, hanem Végh Gyurka is, sőt az előttünk járó nemzedékből az álmódzó tekintetű és rendkívül tájékozott Vajda Endre. A közelben működött a Darling eszpresso, a fiatal tollforgatók törzshelye, odajártak az említetteken kívül bölcsészhallgató írók is, Lakatos István, Szabó Ede, Vargha Kálmán. Mi hárman viszont a budai kószálásokat időnként a Károlyi-kertben üldögéléssel cseréltük föl, igaz, ott már a háború előtt is eltöltöttünk szép órákat. Iván még akkor kapta első állását: a *Magyarország* sportrovatának vezetőjét, Földessyt a válogatott futballcsapat kapitányává nevezték ki, és Iván helyettesítette. Íróasztalánál fogadta a mérkőzésekről szóló tudósításokat. Egyszer a Phöbus–Gamma meccsre elküldte Komjáthy Győző költőt. Ő tudósított is: „Az eredmény 2:1.” És letette a kagylót. Hogy Iván honnan tudta meg, ki győzött, fogalmam sincs.

Budapesten még 1947-ben is ellátási nehézségek akadtak, ezért az Írószövetség megszervezte, hogy falusi gazdák egy-két hétre lássanak vendégül fiatal írókat. Így jutott Iván és Miklós a kiskunsági Tassra, illetve a Duna melléki nagyközségbe, Soltra;

már nem tudom, kettejük közül ki hová. Iván viszolygott a levélírástól, egy-két postai levelezőlapon küldött fölöttébb derűs életjelet, Miklós egy egész levelet írt nekem. Én ugyanis mellhártyagyulladásban feküdtem otthon. Amikor visszatértek vendéggjátékukból, meglehetősen egybehangzón adtak számot fehér asztal melletti helytállásukról. Iván festette le ironikusabb színekkel saját próbatételét.

Ezután a kulturális vezetés jónak látta, ha a fiatal írók iránymutatást kapnak. Sáros-patakra szervezték meg a fejtágító konferenciát. A várban szállásoltak el bennünket, étkezést is ott kaptunk. Életemben akkora, egész asztalt befedő tál pörköltet se addig, se azóta nem láttam. De soha Ivánnak olyan harcias föllépését se tapasztalhattam, mint Patakon. Pándi Pál ugyanis vezércikkhez sem méltatlan politikai nyilatkozatot olvasott föl. Abban minden olyan szólam benne volt, amit akkoriban használtak: rothadó kapitalizmus, burzsoá dekadencia, hazátlan kozmopolitizmus, polgári l'art pour l'art. Föl is szólította a jelenlevőket, tegyük magunkévá ezeket a jelszavakat. A program végén Iván odament Pándi Pálhoz, és a rá máskülönben korántsem jellemző vakmerőséggel azt mondta a volt ifjúsági birkózóbajnoknak: „Ha ezt a nyilatkozatot alá akarod íratni velünk, úgy seggbe rúglak, hogy megemlegeted. De ha nem teszed meg, alkalomadtán javadra írjuk.” A nyilatkozatot nem kellett aláírunk, de jóváírás sem történt.

Hármasban átélt csavargásainkat szegénységünk határozta meg. Legtöbbször csak úgy szárazon barangoltunk. De előfordult, hogy beültünk egy vendéglőbe. Így a Liget peremén az Ezerjőba egy liter fehér bor mellé. Kerítésül szolgáló, alacsony sövény melletti asztalnál ücsörögtünk, diskuráltunk, és ahogy a kancsó meg a szó végére értünk, hívtuk a pincért, hogy fizessünk. Félóra hosszat hívogattuk, de mivel nem jött, eluntuk, és átléptünk a sövényen. Másképp esett meg hasonló a Régiposta utcában, a Dióhéjban. Ott vacsorát rendeltünk, valami felvágottal és ujjnyi vajjal: ezt akkoriban színházi vacsorának becézték. Amikor a számlát hozták, kiderült, együttesen sincs elég pénzünk. Ivánnal Zrínyi Miklós példáját követtük, és kirohantunk. Vidornak sikerült zsebei mélyéről előkotornia még pár forintot, és szabadon bocsátották. A Károlyi-kert azért is csábított a háború után, mert gyakran tartottak koncerteket. Közvetlenül a nyitány előtt beosontunk, ám valahogy a rendező mindig ránk talált, és kitessekelt. Időnként azzal a nagyralátó tervvel foglalkoztunk, hogy bekukkantsunk valamelyik night clubba. Egyszer nekibátorodtunk, és a Royal Szálló éjszakai mulatójában akartunk szerencsét próbálni, de a portás azonnal utunkat állta, mert egyikünkön sem volt nyakkenő. Alkalmasint, jó pénzért, egy embernek kölcsönözte volna az előkelőséget biztosító ruhadarabot, három facér nyakkendője azonban nem volt.

Megalakult az *Újhold*. Nemzedékünk a Centrálban találkozgatott. Főként irodalomról eszmélkedtünk, de például szóba került, ki számít szép férfinak. Én a fametszetarcú Hegedüs Zoltánt jelöltem, de a hölgyek, Szabó Magda, Nemes Nagy Ágnes és talán Gyarmathy Erzsébet unisono Rónay Györgyöt választotta Mister Irodalomnak.

Közülünk a társadalmi ranglétra legmagasabb fokán akkor Kéry László állt, a *Magyarok* szerkesztője, kultuszminisztériumi főelőadó. Szabó Magda ugyanott az államtitkár titkárnőjeként dolgozott, Lengyel Balázs még a belügyben volt főtanácsosi rangban. Minden hasonló rendszeres írói összefogás magában hordja a lapalapítás lehetőségét. Mi is tizenegyen megalapítottuk az *Újholdat*: hét költő, három prózaíró és egy kritikus. Mintegy kézbe kínálkozott, hogy a műfaját egyedül képviselő Lengyel Balázs legyen a főszerkesztő, de az is tény, neki sikerült az induláshoz szükséges tíz dollárt megszereznie. Az első szám impresszumán ez áll: Mándy Iván, Pilinszky János, Rába György közreműködésével szerkeszti Lengyel Balázs. A megjelenést előző megbeszé-

léseken Pilinszky egyszer sem vett részt; ahogy azóta Sárközi Mártához intézett leveleiből kiderült, otthonosabban érezte magát a *Válasz* nagyasszonyának társaságában, mint nemzedéktársai közt. Az első számra döbbenve látnunk kellett, hogy mások és más művek olvashatók benne, mint akikben és amelyekben megállapodtunk. Iván szerint ő mint társszerkesztő a szám egyetlen novelláját sem olvasta. Úgy döntöttem, lemondok szerkesztőbizottsági tagságomról, de a folyóiratot nem hagyom cserben. Miként Somlyó Györgynek a *Jelenkor* 1985 május-júniusában közreadott cikkébe iktatott levélből megtudható, Nemes Nagy Ágnes misszilisében értesítette, kooptálták a szerkesztőbizottságba, minthogy eleve rá számítottak. Iván arra hajlott, a jobb együttműködés reményében marad a bizottságban. Utóbb megértettem, érzelmi szükséglete volt ez a cím: amikor ráeszmélt, az *Újhold Évkönyvek* megindulásakor, hogy neve nincs a szerkesztők közt, szemrehányást tett Lakatosnak, aki a szűkös anyagi keretekre hivatkozott.

Alig indult meg az *Újhold*, Nemes Nagy Ágnes és Lengyel Balázs ösztöndíjjal külföldre utazott, és a szerkesztést Örkényre, valamint Gyárfás Miklósrá bízta. Gyárfás már publikált a folyóiratban, megbízását jogfolytonosnak éreztük, ám Örkény fölkérésén csodálkoztunk. Még magunkhoz sem tértünk a meglepetésből, amikor ő is külföldi ösztöndíjat kapván útra kelt. Gyárfás, lévén egy nagyvállalat titkára, kevés időt szentelhetett a szerkesztés munkájának, ezért Ivánnal nyakunkba vettük a feladat oroszlánrészét. Iván most olvasta a novellákat, én a költőket szerveztem: így jelent meg az *Újholdban* Kálnoky, Vas, Lakatos, Rákos Sándor, tanulmánnyal a még egyetemista Pártos Róbert. A fokozódó anyagi gondok miatt arra gondoltunk, a periodika figyelmét Délkelet-Európára kiterjesztve támogatást kérünk az illetékes követségektől. Iván nem vállalkozott a kilincselésre, Gyárfás Miklósnak meg erre nem maradt ideje; én, a francia párbeszéd reményében, elindultam a lengyel követségre. Anyagi támogatást nem tudtam szerezni, de a tárgyalás következményeként kénytelen-kelletlen közöltük a kulturális attasé annotált bibliográfiaként ható cikkét. Lengyel Balázs hazatérve kiváltotta a nyomdából az utolsó számot.

Az ötvenes évek első felében Lakatos a szakszervezetek kulturális osztályára került, és maga mellé vette Ivánt. Számos írónak adtak kereseti lehetőséget. Így írt csasztuskákat az egészségfokozó tejfogyasztásról meg a rendszeres testgyakorlás hasznáról a kor mellőzött nagy ezoterikus költője és nemzedékünk klasszika-filológus végzettségű poétája. Iván engem is megbízott Móriczot népszerűsítő néhány szó megírásával, lelkemre kötvén, csak az író műhelytitkaival foglalkozzam, társadalmi vonatkozásokat hagyjak figyelmen kívül. Akkor már sikeresen napvilágot látott novelláskötete, a *VENDÉGEK A PALACKBAN* meg a *HUSZONEGYEDIK UTCA* című regénye, a Baumgarten-díj kitüntetésének is tudhatta magát, megjelenési lehetősége viszont egyre kevésbé akadt, meg is szűnt. Népművelési előadóként tevékenykedett, ahogy egyelőre asztalfiókjának megörökítette viszontagságait remek korfestő elbeszéléseiben. Együtt léptünk föl mint tanúk Vargha Kálmán barátunk polgári esküvőjén. Én egy grafikát adtam nászajándékkul, Iván egy novellájának kéziratát. Gesztusából megítélhettem: önértékelése kialakult. Kálmán barátunk meg is becsülte a kéziratot, özvegye ma is őrzi. Dolgozott már a Rádióknak is; klasszikus regények hangjátékváltozatát készítette el, majd, minthogy rájöttek, a rádiós műfajban is tehetséges, saját hangjátékait is mind szívesebben látták. A Rádióban ismerte meg közelebbről a színészeket, közülük Kaló Flórián közelebbi barátja lett. Leginkább az Ifjúsági Osztály foglalkoztatta. Be kell vallanom, a gyerekek idegesítették: a Károlyi-kertben üldögélve ezt éreztem. A gyerekkor érzelmi világát a Teleki tér környékén élhette át maga is: oda küldte gyakran a család. De Mándy

Iván Csutak-könyvei, hangjátékai gyerek szereplőinek sorsa, történeteik a felnőtt olvasókhöz, általában az emberekhez szóló esettanulmányok. 1956 után alkotókedve fölélénkült. Megírta közös barátunkról, Végh Györgyről szóló könyvét, a *FABULYA FELESÉGEI*-t. A különben kitűnő és széles körben ünnepeelt regényt epébe mártott tollal írta. Szóba hoztam neki, erre a publikációra rámehet kettejük barátsága. „Író vagyok, úgy érzem, hogy árulást követek el, ha megírásra kívánczó témát nem örökítek meg” – válaszolta.

Ahogy idejét a film, a Rádió meg a színház, az enyémet kötött foglalkozásom igénybe vette, ritkábban, de folyamatosan találkoztunk, olykor nemcsak hármásban, hanem kettesben. A Corvin Áruháznak még működött a vendéglője, ott ebédeltünk egyszer. Beszélgetésünk az álmok körül forgott, sőt az éberálmokról, képzelgésekről. Föltárta, képzelgéseiben még akkor, jóval túl az ötvenen, centercsatárnak képzele magát. Lelkes Ferencváros-rajongó volt, de kiválóan ismerte a futball legtagább értelemben vett világát. Még a SZOT kulturális osztályának küldöttként Szombathelyen volt jelenése. Elmondása szerint a tanácselnök fölöttébb lekezelően fogadta, de amikor a futballra terelődött a szó, és Iván felsorolta a húszas évek ünnepeelt csapatának, a Sabariának az összeállítását, leesett a városvezető álla, és attól kezdve viselkedése is szívélyesebbé vált. 1960 táján írtam egy verset: *PILLANTÁS AZ ÉJSZAKÁBA* címen papírra vetettem, társaságból a városvégre hazakísérvén egy hölgyet, a késő éjszakában elmulasztottam az utolsó villamost, és egy másik hazabandukolóval akadtam össze, aki volt futballistának és már edzőnek mondta magát. Ahogy mutattam Ivánnak zöngeményemet, fölkiáltott: „Akivel találkoztál, az Kéri, a Ferencváros fedezete volt, beceneve Bamba.” A vers tetszett neki, ki is jelentette: „Fogsz te még novellát is írni.” Én csak mulattam a jóslaton, noha hosszú évek múlva bevált.

Mándy Iván azt is tudta, hogy az emberi életnek formát a szokások adnak. Neki az teremtett formát, hogy nap nap után beült a Lukács cukrászdába, és cetlikre róttá, ami épp eszébe ötlött, délidőben aztán átment az akkor Hungária néven működő New Yorkba. Ott megebédelt, és nyilván a jó íz, de a társadalmi helyzetének kijáró forma kedvéért is megivott egy deci vörösbort, néha kettőt. Feleségével talán kétszer utazott külföldre. Ha jól tudom, Kölnben történt, hogy valamelyik kávéházban találkozott egy magyar író társunkkal, és fölfedte neki, hogy ott, az idegen városban legszívesebben abban a kávézóban tölti az idejét, mert a régmúltjában megszokott nádkeretes újságot lapozgathatja, jóllehet németül alig ért.

Utóbb a Lukács cukrászdát fölcsérélte a Művész presszóra: nem tudom, miért, hiszen kevésbé csöndes, nyugodt munkára kevésbé alkalmas. Utolsó időszakában a Művész volt beszélgetéseink színhelye. Ott gratuláltam olyan remekeihez, mint a *KABINSZÚNYOGOK* meg a *SÉTA EGY KALAPON*. Ezekben az írásaiban és a többi hasonlóban érett, nagyszerű művészetét sikerült tovább mélyítenie. Az a sebzettség, érzékenység, mely környezetrajzát, leírásait eredetjegyként korábban átította, ezekben a novellákban tárgyiasulva megvált a líraiságtól, groteszk színezettel gazdagodva az élet teljességét sugallta. Elragadtatottan dicsértem ezeket az elbeszéléseket. „Köszönöm, hogy méltatod ezeket a novellákat, csak annak örülnék jobban, ha másokat marasztalnál el.” Aztán hozzátette: „Persze érted, hogy gondolom.” Értettem: az elragadtatott szavakat csak úgy tudta elviselni, ha önmagáról ejt valami gúnyos megjegyzést.

Hazafelé trolin mentünk. Egy zökkenőnél elesett, úgy kellett fölsegítenem. Akkor mesélte el, hogy hasonló baleset érte az utcán, és épp egy pocsolóba esett. Írásban meg is örökítette ezt a balszerencséjét. Álmában hagyott itt bennünket. Talán éppen centercsatárként gáncsolta el valaki.